

natsberichte der d. kön. Akad. d. Wiss. vom July 1848. bis Juny 1849. - - 3. Verzeichniss d. Abhandlungen der kön. Akad. d. W. Berlin, 1848. — 4. A' porosz academia' természettud. jutalomkérdései, melyek a' teremben kifüggeszteni rendeltettek.

a' *Kisfaludy Társaságtól* : 1. A. Kisfaludy-Társaság' Évlapjai. VII-d kötet. Buda, 1849. — 2. Hellen Könyvtár, kiadta a' Kisfaludy-Társaság. V. és VI. kötet. Pest, 1849. — 3. A' szépzészet' alapvonalai, Greguss Ákostól, kiadta a' K. Társ. Pest, 1849.

a' *Reguly-Társaságtól* : Reguly-Album. Pest, 1850.

Bizoni Károlytól : Scheureri Rizologia hebraea. Bazil. 1723. — *Deutsch Ferencz* orvos tudortól : *Magyarország' ásványvizeinek térképe. Ívlap. Temesvár, 1849. — *Machold Fülöp* beszterczebányai nyomtatótól 28 db nyomtatvány 1848-9-ből. — *Márkfi Sámuel* egyetemi tanártól : *Hitkötelyek. Pest, 1849. — *Szabó József* egyet., ideigl. tanártól : *Bányaműszótár. Német-magyar rész. Buda 1848. — *Szabó Imre* egyetemi volt tanártól : *A' zsöllérleány. Pest, 1850. — *Szentkirályi Zsigmond* lev. tagtól : *Néhány törvényjavaslat a' bányaipar' ügyében. Kolosv. 1849. — *Toldy-Ferencz* titoknoktól : *A' magyar történeti költészet Zrínyi előtt. Első közlemény. Bécs, 1850.

— A' *kézirattár*' számára *Szász Károly* r. tag e' két nagybecsű kézirattal kedveskedett: 1. erdélyi országgyűlési végzemények' gyűjteménye, többnyire eredeti példányokban. 2. Nagy-Ajtai Cserei Mihály Historiája.

KIS GYÜLÉS, JUN. 24. 1850.

A' nyelvtudományi osztály' részére.

Nmélt. gr. *Teleki József* úr ö *exja'* elnökte alatt

Jelen Balogh rt. *Garay*, *Hunfalvy*, *Lugossy*, *Mátray*, *Reguly*, *Repicky*, *Székkács* lev. tt. — *Más osztályokból* : *Bajza*, *Döbrentei*, *Érdy*, *Gebhardt*, *Horváth Cyr.*, *Kállay*, *Szász*, *Szilasy*, *Sztrókay*, *Zádor* r. tt. — *Csatsko*, *Peregriny*, *Széchy*, *Tóth*, *Walther* lev. tt. — *Toldy F.* titoknok.

MÁTRAY GÁBOR lt.

egy hártýára írt régi magyar kéziratot mutatván be, azt a' következő előadás-sal kísérté :

Főtisztelendő Dr. *Simor János* úr, ez előtt az esztergami érsekségmegye' kormánytitoknoka, jelenleg Bécsben az ágostonszerzeti kolostorban létező lelkészsképezde' előjárója, 1848. novemberben a' magyar nemzeti Museumnak egy finom hártýára magyar nyelven írt régi kézirat- töredéket volt szíves ajándékban küldeni, melyet ő Epölyön(Eppöl, Eppel) Esztergam vármegye' esztergami járása' déli szélén levő faluban egy ottani paraszt embertől nyere hihetőleg akkor, midőn Bajnán, melynek Epöly fiókja, lelkész volt. Több ízbeli tudakozódásom e' kézirat felől mindeddig csak annyit juttatott tudomásomra, hogy a' kézirat Epölyön találtatott. Nem fogok azonban nyugodni, hanem igyekszem a' leghitelesb forrásból kifürkészni, miként jutott e' kézirat ama becsülendő paraszt gazda' birtokába, hogy e' szerint talán annak is nyomába juthassak, nem létezik-e még a' kézirat' egyéb része is valahol.

A' jelen kézirati töredék 12-ed rétű, és csak 7 levélre, vagyis 14 oldalra terjed; még most is egybefűzve, miként hihetőleg ere-

deti kötetében volt. Fájdalom! a' szövegnek sem eleje sem hátulja nincsen meg, 's így tökéletlen értelmű kezdete 's végével az olvasóban enyhíthetetlen sovárt gerjeszt a' munka' hiányzó részei' birhatása után. Mivel azonban e' hét levelen foglalt szöveg több czikkre oszlik, melyeknek tartalmai mindenkor a' czikk előtt veres betűkkel adatnak elő, némi megnyugvást lel az olvasó abban, hogy legalább ama' néhány czikk egy-egy egészet tartalmazván, belőlök a' munka' egykori rendeltetése felől bizonyossá tétetik. Kitűnik t. i. a' szöveg' egyikét helyéből, hogy e' munka lelki *elmékedéseket* foglalt magában a' *szent alázatosságról 's engedelmességről*, 's lelki gyakorlatul irattak a' ferencz-szerzetiek, és pedig (miután magyar nyelven írvák) ugyanazon rendű szerzetesnők' számára.

Hogy igen ügyes kéz írta, látszik a' csinos és pedig már a' gömbölyűbb *fracturához* hajló írásból; 's hogy azon korban készült, midőn már a' magyar helyesírás' rendezettebb szabályait követék az írók, kitűnik e' néhány lapi szövegben tapasztalható helyesírási egyenlőség 's következetességből, a' nyelv' rendesebb szabályai fenntartásából.

Nem csak ez okból tehát, de azért is, mert íróhártján van írva 's írásmód, betűk' alakja, egyes kifejezések 's nyelvbeli sajátságok csaknem mindenben megegyeznek Vas megyei birtokos Guary Miklós kir. udvarnok' hazánkfánál egykoron őriztetett „*elmékedések a' pokol' kínjairól 's rágalmazásról*“ című régi magyar kéziratéival, melyet holdog emlékü tudósunk Horvát István, kit hamvaiban is örökké áldani minden hazafinak elegendő oka van, XIV-dik századbelinek tartott (Tudom. Gyűjt. 1835. III. kötet, a' 102—103. lapon), magam is hajlandó vagyok e' kézirat-töredéket a' XIV. század' végén, vagy legalább a' XV. elején készült műnek tartani.

Egyébiránt minden esetre e' kézirat egyike azon megbecsülhetlen kincsemeknek, melyek édes hazánk' számtalan viharai' daczára kedves nemzeti nyelvünk' emlékeiből fenmaradtak, 's áldhatjuk a' kezet, melly számunkra megőrzötte, hálás tisztelettel említhetjük a' derék honfit, ki nemzeti intézetünk' gondviselése alá bízta.

Ha nem tudnám, hogy a' tisztelt Academia' tagjai előtt eléggé ismereteseek az illy régi magyar kéziratokban szokásos helyesírás' módjai, jegyzeteim szerint az e' töredékben tapasztalt sajátságokat rendre előadnám; melyekkel azonban akaratom ellen is hosszadalmas lehetnék. Ez okból tehát csak röviden némely szót és kiejtést említek, melyek az akkori szójárás' divata' tekintetéből nem minden érdeknélküliek. Névszerint:

a) Nyelvtani tekintetben említendőnek tartom, hogy e' kéziratban a' főnévre vonatkozó számnév mindenkor (a' mostani szokás' ellenére) nem ik-es sorszám, hanem osztószám gyanánt használtatik, p. o. *harmad* példa, *negyed* példa, *ötöd* példa, nem pedig *harmadik*, *negyedik*, *ötödik* példa. Ezt tapasztaltam más régi magyar

kéziratokban is. Jele, hogy az ik-es sorszámok régente csak akkor használtattak, midőn magánállók voltak, nem pedig mint melléknevei valamely főnévnek. *b)* Az *andok* és *endek* végzetű egyszerű jövő idő az igéknél e' kéziratban igen gyakran használtatik, p. o. lejendek, bocsátandod, megutálándod, megutálándónak 's a' t. Jele, hogy ez már a' hajdankorban is divatozék. *c)* E' szó: *bün i* betűvel iratik, miként más régi kéziratokban is. Nagyon hajlandó vagyok tehát hinni, hogy hajdan nem *bün*, hanem *bin* volt szokásban; hacsak azt nem állítjuk, hogy e' szokást a' német papok hozák be, kik ez előtt (miként átalán még a' mi időnkben is) az ü betűt i-nek olvasák. Emlékszem egyébiránt, hogy gyermekkoromban gyakran hallám, miként magyar mesteremberek e' szót *bünös* így olvasták *bines* a' folyó század' első tizedében fülem' hallattára. *d)* Több ízben fordul elő e' mondat: „harmad, negyed, ötöd *példát vetni*.“ Mi nem egyéb mint *példát* előadni, *példát* mondani, *példát* előmutatni. *e)* Igen lélekismeretesen használtatnak az ik-es igék, p. o. dicsekedik, fényeskedik, dicseködöl, fényesködöl, láttatik, olvastatik, fohászkozik, levetközék, történék. *f)* A' és az névelők ritkán fordulnak elő annyira, hogy egész lapot találtam a' nélkül. *g)* A' határozott ohajtó mód' jelen idejének egyes száma' harmadik személyében a' régi szokásos bővítő rag gyakran használtatik; p. o. hirdetné-je, kajáltanája (hirdetné, kajáltaná). *h)* Szembetűnő, hogy e' szó *gyümölcs* mindenkor csak *gymölcs*-nek iratik, miként a' boldvai codex' halotti beszédeiben; mit azonban már más régi kéziratokban is tapasztaltam. *i)* E' szók helyett: annál, annyival, mennyivel, sokkal, e' szó is használtatik *nagygyal*; p. o. *nagygyal* inkább kell örülnöm. *j)* *Bizonnyos* szó helyett *bizonyosság* használtatik; p. o. bizonyosságos nyeresége. Nem különben: — *Bizony* e' szók helyett: — valódi, valóságos, valóban; p. o. és elmene, mint bizony engedelmes. — Továbbá előfordulnak: *l)* *Némikoron* (némellykor helyett). *m)* *Fegyelmezni* (feddeni helyett); p. o. kezdé magát nagy keménységgel fegyelmezni. *n)* *Tisztössége nem adja vala* (e' helyett: „méltósága, tisztessége, nem engedi vala“). *o)* *Keményységös* (kemény helyett); p. o. hogy eszök elveszőth volna az keménységös penitenciának miatta. *p)* *Megépöjték, megépítették* a' latin aedificare, 's német erba-uen értelmében; azaz: ajtatosságra gerjeszték, szellemi élet szerzetek; p. o. a' Cristusnak johait megépöjtötték volna, — az Cristusnak johait ekképpen megépöjték. *q)* *Bulcsot* vevén, azaz: búcsút vevén. Tehát hajdan *bulcs* volt a' gyökszó, nem pedig búcsú. *Bulcs* nevű helység ma is van honunkban. *r)* „Lelkének anyali kiességével“ — azaz: tisztaságával, magasztosságával. És th.

Felolvastatott ez után két czikk az említett kéziratból.

Toldy Ferencz a' Simor-codex' korára nézve azt jegyezte meg, hogy az félreismerhetlenül ugyanazon írókezet tüntetvén elé, melly az egyetemi könyvtárban levő, 1508-ban írt úgynevezett Nádor-co-

dexet írta, de szilárdabb lévén 's így az író barát' ifjabb korára mutatván, az ha nem is a' XVI. század' elejéről, minden esetre a' XV-nek végéről való. A' Guary-codexx elvont nyelvi párhuzam is, melly azonban bővebb megalapíttatást kívánna, a' korra nézve ugyanazon eredményt adja, mert az nem XIV. századbeli, mint Horvát István gyanította, ki annak csak tíz levelét ismerte, hanem, mint Döbrenzei czáfolhatlanul bebizonyította, a' XV. század' végéről van, noha a' 3. és 7. darabon kívül, mellyek kétség kívül a' XV. század' közepén túl szereztettek, többi darabjai, nyelvök szerint, valóban a' XIV. századra mutatnak vissza.

— Ez után

TOLDY FERENCZ titoknak

szent Margit' magyar legendájáról értekezett. Előadta mindennek előtt, hogy majusban Bécsben mulatván, az academia' részére még az elhunyt Nádor-Pártfogó által kieszközlött felsőbb engedelem mellett a' cs. udv. kamara' levéltárában levő példányát szüz *szent Margit'* életének megvizsgálván, úgy találta, hogy az nem egyéb, mint azon, debreczeni Kovács Pál által néhai udv. könyvtárör Kollár Ferencz' részére az udvari könyvtárnak azóta elveszett codexéről készült másolat, mellyről Horvát István a' magyar nyelv' régi maradványairól írt értekezésében (Tud. Gy. 1835. II.) emlékezvén úgy vélekedett, hogy az Kollár' többi kézírataival együtt a' cs. titkos levéltárba jutott. A' dolog különben van; a' Kollár' kézíratai t. i. csak akkor vették meg az udvar által, miután egy részök már elárvereztetett. Ez utóbbiak közt volt a' kérdéses *Margit* legenda; melly eladatván közel negyven évig magán kezeken forgott, míg végre 1821. június 8. azon okból, hogy az onnegy kötetben némelly, birtokjogokat illető oklevelek és acták' másolatai is foglaltatnak, a' cs. udv. kamara által megvétetett. Ennek a' Pray' kiadásával, 's mennyire előadó' jegyzései engedék, a' nemz. museumban levő, a' XVI. század' elején készült másolatával tett összehasonlításából kitűnt, hogy e' két másolat lapról lapra, betűről betűre, még törléseit is ide tudva, tökéletesen megegyezik annyira, hogy az udv. könyvtár' elveszett hárttyairata (mellynek a' Kolláré hív másolata) 's a' museum' papirosra írt codexe tökéletesen megegyeztek. Nem olly bizonyos, vajjon Pray a' kettőnek egyike után készítette-e kiadását? Legalább feltűnő, egyes eltéréseken kívül mik leírási hibák is lehetnek, az *u* betűnek állandó alkalmazása *v* helyett, értve ott, hol az *e*-vel összetéve hangzó erővel bir, holott mind a' Kollárféle másolatban, mind a' museum' codexében az *o* hang állandóan *ev*-vel fejeztetik ki. Ilasonlóképp feltűnő miszerint Praynál 's utána Vajda Sámuel' kiadásában is két szakasza a' szövegnek úgy van, zavart renddel, felcserélve, miszerint kísértetbe jönnek egy harmadik codex' léteztét tenni fel, hol a' terniök hibából összezavartatván, a' szöveg' folyamata megzavartatott, a' nélkül hogy Pray azt észre vevé: ha Horvát István határozottan